

Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye’de Yükseköğretimin Gelir Eğitsizliğini Giderici İşlevi¹

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
aulusoy@ktu.edu.tr

Doç. Dr. Birol KARAKURT
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
birolkarakurt@ktu.edu.tr

Arş. Gör. Eyüp AKBULUT
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
eyupakbulut@ibu.edu.tr

Özet

Bu çalışmada tüm dünyanın temel sorunlarından biri olan gelir eğitsizliğinin daha adil bir duruma getirilmesinde eğitim harcamalarının etkisi incelenmektedir. Çalışmada örnek ülke olarak Türkiye ele alınmıştır. Buna göre, eğitim durumu arttıkça elde edilen gelirin arttığı ve yoksul kesimde yer alan bireylerin ya da hane halkının eğitim seviyesi ile doğru orantılı olarak bir üst gelir dilimine çıkılabileceği savunulmaktadır. Yapılan ampirik analizde yükseköğretime yapılan harcamaların gelir dağılımını bozucu etkisi olduğu bulunmuştur. Bunun başlıca nedeni olarak yükseköğretim kurumlarından faydalanan kesimin eğitime daha fazla bütçe ayırabilen yüksek gelirli kesimin olmasından kaynaklandığı düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı, Eğitim Harcamaları, Türkiye

The Impact of Education Expenditure on Income Distribution: The Function of Higher Education to Reduce Income Inequality in Turkey

Abstract

In this study, the impact of education expenditures to bring the income inequality which is one of the main problems of the whole world to a more equitable way has been analyzed. Turkey is considered as a model country in this study. Accordingly, the higher education level is, the more obtained income is and the individuals or households who take part in poor community can rise up a higher bracket in direct

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Ahmet Ulusoy’un danışmanlığında Arş.Gör. Eyüp Akbulut tarafından hazırlanan “Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi” isimli yüksek lisans tezi esas alınarak oluşturulmuştur. Doç. Dr. Birol Karakurt, çalışmanın geliştirilmesine, *makale başlığının belirlenmesine, eğitimin gelir dağılımına etkisi ve eğitim harcamalarının gelir dağılımına etkisi* konusundaki literatür başlıklarının geliştirilmesine, giriş ve sonuç kısmının makalenin formatına uygun olarak revize edilmesine ve çalışmanın bütününe ilişkin bazı düzeltmeler ve ilaveler sağlanmıştır.

proportion to education level. In empirical analysis during this study, it has been explored that the costs carried out in higher education has a destructive effect on income distribution. The main reason of this result is that the segment benefited from higher education institutions is in the high-income category who can allocate more budget to these institutions.

Key words: Distribution of Income, GINI, Education Expenditures, Turkey

GİRİŞ

Günümüzde devletlerin önemle üzerinde durduğu konulardan biri toplumsal huzursuzluğa ve ekonomik çöküntülere neden olabilen gelirin eşitsiz dağılımı sorunudur. Bir ekonomide belli bir dönemde oluşturulan ulusal gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımı, maliye politikasının iki önemli aracı olan vergiler ve harcamalar yoluyla yeniden dağıtılmaktadır. Lüks mallar üzerindeki vergilerinden elde edilen gelir; eğitim, ulaşım, sosyal güvenlik ve sübvansiyonlar gibi alanlara harcanarak yoksul kesimin satın alma gücü artırılabilir. Bu amaçla, düşük gelir gruplarının üzerindeki vergi yüklerini kaldıracak vergi reformları ve doğrudan yoksul kesime yönelik yardımlar gibi birçok ülkede uygulanan geniş devlet (kamu) harcama programları ile gelirin yeniden dağılım hedefine ulaşılabilir. Bu çerçevede, eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik kamu harcamaları fakirlikten kaçmanın en etkili aracı olarak görülmektedir. Fakat, kamu harcamalarının faydasından hangi gelir grubunun yararlandığı önemli bir konudur.

Kamu harcamalarının faydasından, alt gelir grubunda yer alan (düşük gelirli-fakirlerin-yoksulların) üst gelir grubunda yer alanlara göre daha çok yararlanması durumunda kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki iyileştirici etkisinden söz edilebilir. Tersine durumda harcamaların gelir dağılımı üzerindeki kötüleştirici (negatif) etkisinden bahsedilebilir. Ayrıca, eğitim harcamaları ile hedeflenen sonuca ulaşılabilmede, bu harcamaların finansmanında hangi gelir grubunun yer aldığı önem taşımaktadır. Örneğin, yapılan bu harcamaların dolaylı vergiler yoluyla finanse edilmesi, marjinal tüketim eğilimi yüksek olan yoksul kesim üzerinde bir yük doğurması gelir dağılımını bozabilecektir. Bunun yanında, kamu harcamalarının iç borçlanma ile finanse edilmesi durumunda, devlete verilen borç karşılığı faiz geliri elde eden sermaye sahiplerinin daha çok yüksek gelirli kesim olması sebebiyle düşük gelirli gruplardan yüksek gelirli gruplara doğru bir kaynak transferi gerçekleşeceğinden gelir dağılımındaki eşitsizlik artabilecektir.

Çalışmanın hipotezi, eğitim harcamalarındaki artışın gelir dağılımı çarpıklıklarını azaltacağı dolayısıyla daha adil bir gelir dağılımını ortaya çıkaracağıdır. Bu hipotez çerçevesinde, çalışmanın amacı, kamu harcamalarının özellikle de eğitim harcamalarının artmasının gelir dağılımını iyileştirip iyileştirmediğini ortaya koymaktır. Çalışmanın hipotezini doğrulamak ve amacına ulaşmak için, çalışmada öncelikle teorik bilgiler verilmiştir. Sonrasında Türkiye’de gelir dağılımı gelişimi incelenmiş ve OECD ülkeleri karşılaştırması yapılmıştır. Türkiye’de kamu tarafından yapılan eğitim harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini veriler ışığında irdelenmiştir. Bu değerlendirmelerden sonra çalışmanın hipotezini test etmek için eğitim harcamaları gelir dağılımı ilişkisi literatürü hakkında özet bilgi verilmiş ve Türkiye’deki eğitim harcamaları gelir dağılımı ilişkisi ampirik olarak analiz edilmiştir. Çalışma eğitim ve gelir dağılımı ile ilgili başlıca tespitlerin ve politika önerilerinin yer aldığı sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

1. Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir, bir ülkenin sınırları içerisinde bir yılda gerçekleştirilen nihai mal üretimi karşılığında üretim faktörlerine yapılan ödemeler toplamına denir (Ünsal, 2011:57). Bir ülkede, belirli bir sürede üretilen mal ve hizmetlerin değerlerinin toplamının para ile ifadesi olan gayri safi milli hasıla veya bir başka görüş ile milli gelir ne kadar büyük ise, o ülkede yaşayanların tüketim imkanları (veya başka bir ifadeyle kamu hizmetlerinden yararlanma imkanları) o ölçüde büyüktür denilebilir (TUİK, 2008:55).

Gelir dağılımı ise, bir ülkede belirli bir süre içinde oluşturulan ulusal gelirin, bireyler, gruplar ya da üretim faktörleri arasında bölünmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkede gelir dağılımı denildiğinde anlaşılması gereken, ekonomide belirli bir sürede oluşturulan gelirin, ekonomideki karar birimleri tarafından ne ölçüde dağıtıldığıdır. Ülkeler arasındaki gelir dağılımları farklılık gösterse bile eşit ve adaletli bir dağılım çizelgesi bulmak imkânsızdır denebilir (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 126). İlave olarak, milli gelirin büyük olması, gelir dağılımının eşitlikçi olduğunu göstermez dolayısıyla eğer gelir dağılımında eşitsizlikler (adaletsizlikler) mevcut ise, bu durum toplumun tüketim seviyesinin bütüncül olarak yüksek olduğu veya herkesin (alt ve üst gelir dilimlerindeki bireylerin) kamu hizmetlerinden yüksek seviyede yararlandığı anlamına gelmez.

İktisat teorisi milli gelirin elde edilmesinden çok, onun kimlere, nasıl ve ne şekilde dağıtılacağı sorunu ile ilgilenmektedir. Diğer bir ifadeyle, gelir dağılımı gelir eşitsizliği ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasındaki ilişkinin belirlenmesini sağlar (TUİK, 2008:55). Gelir dağılımının, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devlet müdahalesinin olmadığı kendi kendine işleyen piyasa ekonomisinin sonucunda adil olmayacağı günümüzde tartışmasız olarak kabul edilmektedir. Piyasa koşullarının kendi haline bırakıldığı, başka bir deyişle üretim, tüketim ve bölüşüm dengelerinin fiyat mekanizmasına ve piyasa koşullarına göre belirlendiği ülke ekonomilerinde mülkiyet dağılımı yani üretim faktörlerine sahiplik derecesi ve üretim faktörlerine olan talep farklı olduğu sürece gelir dağılımının adil olması beklenmemektedir. Devlet, maliye politikası araçları yoluyla, kamu harcamalarının faydalarının ve vergi yükünün dağılımını etkileyerek, gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirebilir (Aksoy, 2011:450–51).

1.1. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı konusunda bir başka ayırım ise birincil ve ikincil gelir dağılımlarıdır. Birincil gelir dağılımı aynı zamanda literatürde fonksiyonel gelir dağılımı olarak da adlandırılmaktadır (Boratav, 1991:26). Birincil gelir dağılımı, devletin vergi ve harcama politikalarının etkisinin izole edildiği bir durumda üretim faktörlerin milli gelirden aldıkları payı ifade eder.

Piyasa, devletin hiçbir müdahalesi olmadığı durumda belirli bir gelir dağılımı vermektedir. Bu birincil gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır. Fakat bu mutlak adil bir gelir dağılımı değildir. Devlet, birincil gelir dağılımına bazı araçlarla müdahale edebilir bu ise daha çok yasal düzenlemeler şeklindeki müdahalelerdir. Üretim sürecine katılan üretim faktörleri, üretim sonucunda kendi faktör paylarını aldıktan sonra, başka bir deyişle piyasa gelir dağılımı oluştuktan sonra devletler, bazı araçlarla bu dağılıma müdahale edebilir. Yani, devletin gelir dağılımı fonksiyonu, asıl olarak ikincil düzeyde, yani piyasa

gelir dağılımı oluştuktan sonraki aşamada ortaya çıkar. Devlet vergi ve sübvansiyonlar gibi araçlarla geliri yeniden dağıtmaya çalışır. Bu duruma 'ikincil gelir dağılımı' adı verilir (Kirmanoğlu, 2011:206).

Emeğin ve servetin dağılımı ile faktör fiyatları (asgari ücret yasası, toprak reformu, azınlıklara ve örneğin kadınlara çalışma hayatında kotalar, eğitim imkânlarının değiştirilmesi, ekonomik krizler ve enflasyon vb) birincil gelir dağılımını etkileyen temel unsurlardır. İkincil gelir dağılımında ise vergi ve transfer yansımaları, devlet borçlanması ve faiz ödemesi, kamu harcama (özellikle düşük gelir gruplarına yönelik harcama) politikası, enflasyon ve ücret farklılıkları temel belirleyici faktörler olmaktadır.

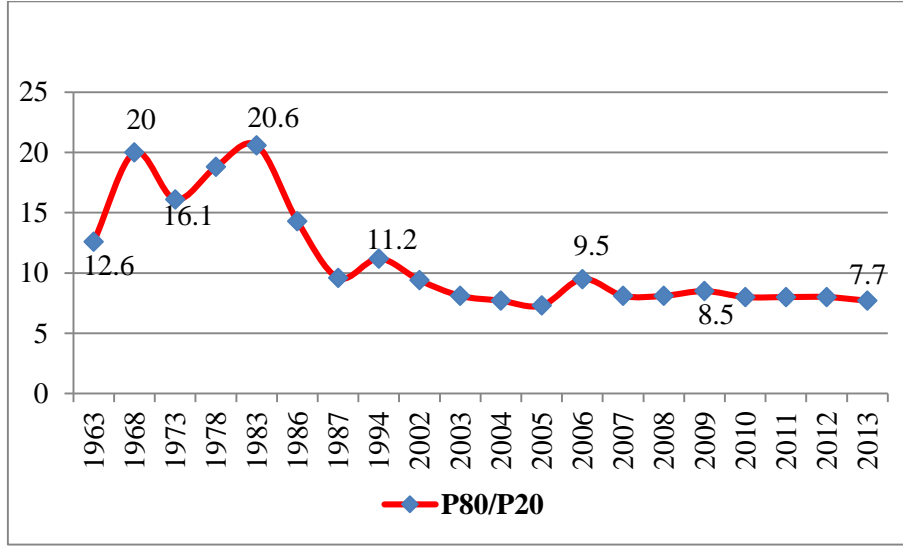
2. Türkiye'de ve OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı

TÜİK, gelir dağılımını ortaya koymak için *Gini katsayısı*, *yüzdelerlik gelir dilimleri*, *yüzdelerlik paylar analizi* (P80/P20)² ve *lorenz eğrisi* gibi ölçütleri kullanmaktadır (TÜİK, 2008:56). Türkiye'de bireysel gelir dağılımının ölçümünde en yaygın kullanılan yöntem Yüzde Paylar Analizidir. Bu yöntemde hanehalkları ulusal gelirden aldıkları paya göre en fakirden en zengine doğru genellikle % 20'lik dilimler şeklinde 5 grupta kümülatif olarak sıralanır. Böylece nüfusun her bir % 20'lik kesiminin gelirden ne kadar pay aldığı bulunur. Başka bir deyişle, her yüzde %20'lik gruba düşen hanehalkının kullanılabilir geliri, toplam kullanılabilir gelire oranlanarak hanelerin gelirine ilişkin yüzde paylarına ulaşılmaktadır. Gelirin eşit dağılımı için her % grubun ulusal gelirden aldığı pay eşit olmalıdır.

Bazı kaynaklar ekonomide en yüksek %20'lik gelir diliminde yer alan hanehalkının ulusal gelirden aldığı pay ile en düşük %20'lik gelir diliminde yer alan hanehalkının ulusal gelirden aldığı pay arasındaki oranın 10 kata ulaşması sosyal patlamalara ve ekonomik çöküntüye yol açan kritik eşik olarak kabul etmektedir (Şener, 2006:466).

Türkiye'de yüzde payları göstergesi (P80/P20), söz konusu alt-üst dilimler arasındaki fark 1968 yılında 20 kat, 1994'te ise 11 kat olarak gerçekleşmesine rağmen sosyal patlamalar veya bunalımlar ortaya çıkmamıştır. Bunun en önemli sebebi, özellikle şehirlerde yaşayanlar için kırsal yerlerden sağlanan, tamamlayıcı veya telafi edici gelirler gösterilebilir. Söz konusu gelirlerin toplam içindeki payının yapılan bir araştırmada %30'lara ulaştığı ifade edilmektedir. Bir başka faktör, sosyal dayanışma şeklinde ortaya çıkan, zekat, sadaka gibi kurumların varlığı ve İslam'ın tevekkül inancı olduğu ifade edilmektedir (Bilen ve Es, 1998: 377). En zengin % 20 ile en fakir % 20 arasındaki gelir farkı 2002 yılında 9,4'e ve 2005 yılında 7,3 kata kadar azalarak en düşük düzeyini görmüştür. 2013 yılında ise bu oran 7,7 kat olarak gerçekleşmiştir.

² Yüzde payları göstergesi (P80/P20), yüzde 20'lik hanehalkı dilimlerinde 5. yüzdelerlik dilimin toplam gelirden aldığı payın, 1. Yani en düşük gelir diliminin toplam gelirden aldığı paya bölünmesi ile elde edilmektedir. Böylece zaman içinde en zenginler ile en fakirlerin gelirden aldıkları payların değişimini izlemek mümkün olabilmektedir. Bu oranın büyük çıkması eşitsizliğin giderek arttığını, küçük çıkması ise aksini ifade etmektedir (TÜİK, 2008:59).

Grafik 1: Türkiye’de en yüksek %20’lik gelir dilimin en düşük gelirli %20’lik gelir dilime oranı

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2002–2005, 2006–2013, <http://www.tuik.gov.tr/>

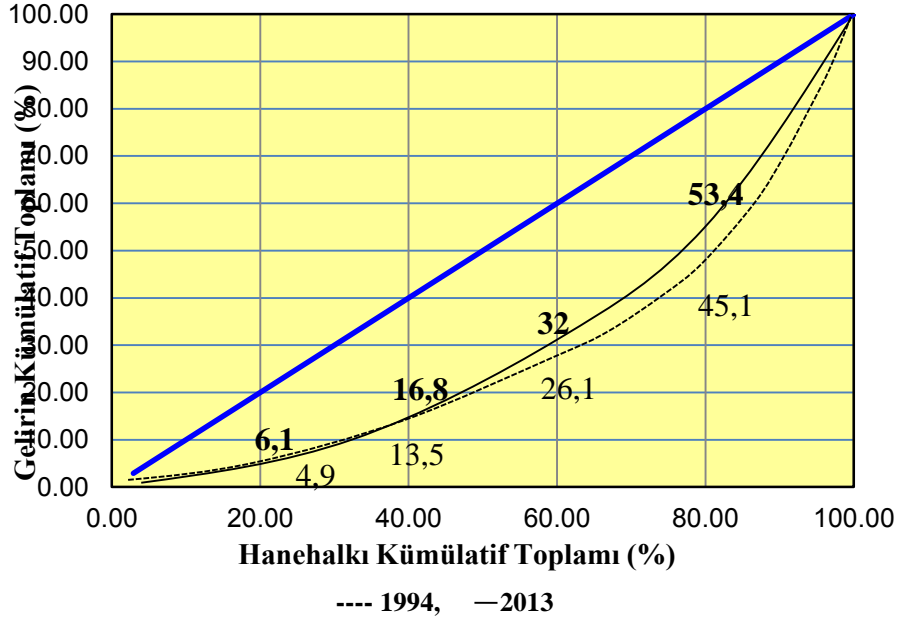
2.1. Türkiye’de Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Gelir eşitsizliğini görebilmek için uygulanan ölçümlerin başında Lorenz Eğrisi gelir. Bu eğri yatay eksendeki bireylerin kümülatif yüzdeleri ile dikey eksendeki gelirin kümülatif yüzdeleri arasındaki ilişkiyi verir. Şekil 1’in güney batısından kuzeydoğu köşesine doğru giden ve 45 derecelik açığa sahip olan çizgi, gelir dağılımında mutlak eşitlik (mutlak eşitlik doğrusu³) durumunu göstermektedir.

Şekil 1’ de Türkiye’nin 1994 ve 2013 yılı Lorenz Eğrileri karşılaştırılmıştır. 1994 yılındaki Lorenz eğrisi, 2013 yılına göre aşağıya doğru daha eğik, başka bir ifade ile 2013 yılına göre daha eşitsiz bir durumu göstermektedir. 2013 yılı Lorenz Eğrisi 45 derecelik açığa sahip olan mutlak eşitlik doğrusuna daha

³ Bu doğru üzerindeki her bir noktada gelir mutlak anlamda eşit dağılmıştır. Yani nüfusun % 20’si milli gelirin %20’sini, nüfusun %50’si milli gelirin %50’sini almıştır.

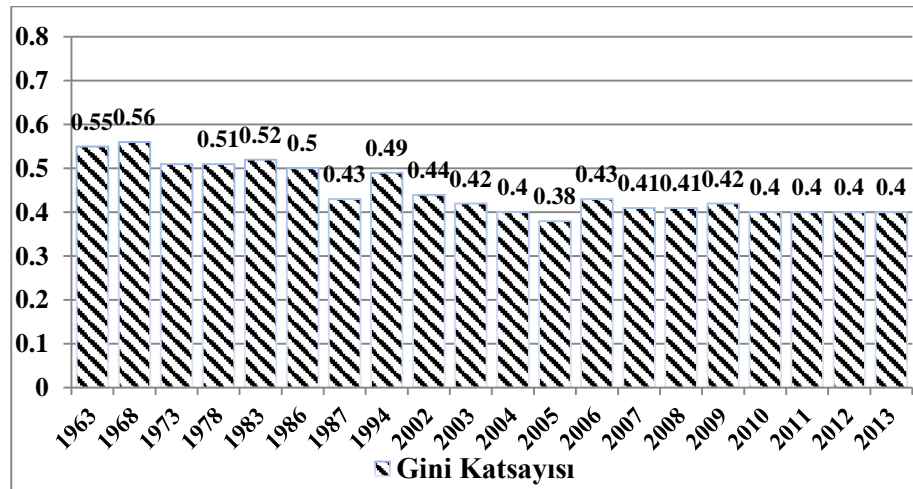
yakın olması nedeniyle, ulusal gelir nispi olarak daha adil dağılmıştır denebilir.

Şekil 1: Türkiye’de Lorenz Eğrileri (1994–2013)

Kaynak: TÜİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Gosterge/>

Lorenz Eğrisini sayısal olarak görebilmemizi sağlayan ve ‘0’ ile ‘1’ rakamı arasında sayısal bir değer alan Gini Katsayısı, ayrıca ülkelerarası karşılaştırma yapabilmemize olanak sağlamaktadır. Gini katsayısı ‘0’ ile ‘1’ rakamları arasında yer almakta ve bu katsayısı ‘0’a yaklaştıkça gelir eşitsizliği azalmaktadır. Bu açıdan Grafik 2’ye bakıldığında Türkiye’de yapılan gelir dağılımı araştırmalarına göre 1963 ve 68 yıllarında Gini rakamı sırası ile 0,55 ve 0,56 olarak gerçekleştiği ve bu tarihten itibaren ‘0’ rakamına doğru yaklaşarak 2013 yılına gelindiğinde 0,40’a kadar gerilediği, başka bir deyişle gelir eşitsizliğinin azaldığı görülmektedir.

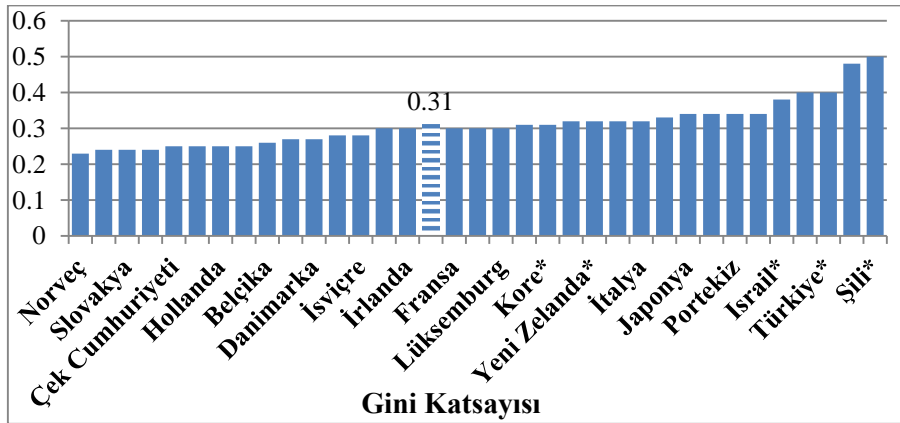
Grafik 2: Türkiye’de Gini Katsayısı Gelişimi

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=16083>

2000’li yılların başlarında uygulanan ekonomi politikalarıyla gelir dağılımı eşitsizliğinde düzelme, sonraki dönemde iyileşmelerde dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bunun nedeni olarak 2001 ve 2008 yıllarındaki krizlerin etkisinin olduğu söylenebilir. Krizlerin yüksek gelir gruplarını daha fazla etkilediği düşünülürse, kriz yıllarında gelir eşitsizliğinde görülen düzelmelerin kriz yılları sonrasında bu etkinin azalmaya başlaması ile gelir dağılımında tekrar bir bozulma eğilimi baş göstermektedir. 2002 ile 2005 arasında yaşanan gelir dağılımı düzelmesinin (2001 yılında 0,44 iken 2005 yılında 0,38’e gerilemiş) krizin getirdiği törpülemelerden kaynaklandığı ifade edilebilir. Çünkü krizler yüksek gelir gruplarını daha fazla etkiliyor ve daha fazla törpülüyor. Krizin etkisi ortadan kalkmaya başladığında ise gelir dağılımı bozukluğu (2006 yılında tekrar yükselmesi 0,43’e yükselmiş) yeniden artıyor. 2001 krizi kadar etkili olmasa da küresel krizin etkisiyle 2009 ve sonrasında Gini katsayısında benzer biçimde geçici düzelmeler (2010 ve sonrasında 0,40) ortaya çıktığı söylenebilir.

2.2. OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı

Gini katsayısı, gelir dağılımının hangi ülkelerde daha eşit ya da eşitsiz olduğunun görülmesine ve ülkeler arasında karşılaştırma yapılabilmesine olanak tanımaktadır. Dünya ülkeleri üzerinde yapılan gelir dağılımı araştırmaları Gini katsayısının 0.25 ile 0.50 arasında yaygınlaştığını göstermektedir (Eğilmez, 2010). Grafik 3’te ise, OECD ülkelerinin 2013 yılına ait Gini katsayıları verilmektedir. OECD-34 ülkelerinde yapılan gelir dağılımı araştırmalarına göre ülkelerin Gini katsayısı 0,23 ile 0,50 arasında yer almaktadır. Gini katsayısının sıfıra en yakın olduğu Norveç (0,23) ve İzlanda (0,24) gelirin en iyi dağıldığı ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye’de ise Gini katsayısı 0,40 olarak gerçekleşmiş ve OECD ülkeleri arasından en eşitsiz gelir dağılımına sahip üçüncü ülke olmuştur.

Grafik 3: OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı, 2013

Kaynak: Eurostat, Gini Coefficient of Equivalised Disposable Income (source:SILC),<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>; *OECD.Stat.Extracts, Income Distribution and Poverty (2012), ABD, Avustralya, Meksika, Kore, Şili, İsrail, Yeni Zelanda, Kanada (için veri yılı 2011), <http://stats.oecd.org/>; TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (2013), Türkiye, <http://www.tuik.gov.tr/>.

İngiltere 0,30 ve Almanya 0,29’lik Gini katsayıları ile Türkiye’den çok daha adil bir gelir dağılımına sahip oldukları görülmektedir. ABD ile karşılaştırıldığında ise eşitsizlik konusunda pek fark görülmemektedir. ABD

0,38 Gini katsayısı ile Türkiye'nin hemen üstünde yer almaktadır. Gini katsayısına göre gelirin en eşitsiz dağıldığı ülke 0,50 katsayılı Şili'dir. Bunu takiben sırası ile 0,46 katsayısı ile Meksika ve Gini katsayısı 0,40 olan Türkiye gelmektedir.

3. Eğitimin Gelir Dağılımına Etkisi

Gelir dağılımı uzun zamandır ekonomistlerin ilgisini çeken konulardan biridir. Başlangıçta ilgi eşitsizliği (adaletsizliği) azaltmak için gerekli formüllerin tanımlanmasına (bulunmasına) ve ekonomik büyüme aracılığıyla gelirin yeniden dağılımı nasıl değiştirilebilir odaklanmıştır. Daha sonra ise, ekonomik büyüme ve kalkınma teorisindeki yeni gelişmeler ve bu çerçevedeki veriler ilginin gelir dağılımının dinamiklerini ve belirleyenlerini anlamaya yöneltmesine neden olmuştur (Gregorio ve Lee, 2002:395).

Literatürde, gelir eşitsizliğinin derecesini etkileyen en önemli faktörlerden birinin eğitim olduğuna işaret etmektedir. Teorik çalışmalar, eğitim ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin yeterince açık olmadığını söylemesine rağmen, politikacılar yükseköğretim harcamalarının gelir eşitsizliğini azaltmada oldukça etkin olduğuna inanmaktadırlar (Gregorio ve Lee, 2002:395). Günümüzün gelişmiş ülkelerinin bugünkü ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmişlik düzeylerini belirleyen en önemli faktör eğitim hizmetlerine verilen öncelik olmuştur (Şener, 2006:373). Nitelikli ve yüksek düzeydeki eğitim hizmetlerinin ekonomide verimliliği arttırdığı ve dolayısıyla iktisadi gelişme ve reel milli gelir artışına katkı sağladığı gelişmiş ülke tecrübeleriyle ortadadır (Şener, 2006; Yüce, 2002).

Eğitim, sadece kişisel geliri değil aynı zamanda gelir dağılımını da olumlu yönde etkilemektedir. Konuyla ilgili çalışmalarda, eğitim düzeyi yüksek toplumların gelir dağılımı adaletinin daha iyi sağlandığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Altınışık ve Peker, 2008:111). Bu nedenle eğitim hizmetleri, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, kamusal mal niteliğini taşır. Asgari düzeyde de olsa eğitimden toplumun yarar sağlayacağı gerekçesiyle, ilk ve orta eğitim devlet eliyle gerçekleştirilir. Kuşkusuz eğitim, yoksul tabakaların vasıf ve becerilerini artırarak onların hem moral yönünden kendi kendilerine tatmin olmalarını ve hem de eksik rekabet ortamında nitelikli iş bulabilmelerine (hatta yüksek ücret düzeyinde) olanak sağlar (Yüce, 2002:26). Bu nedenle, eğitim seviyesinin yükselmesi ile verimlilik artışı arasında var olan sıkı bağ ve bu verimlilik artışının da ücretlere yansımaya eğilimi taşınması ve devletin eğitimi yaygınlaştırıcı politikalar uygulaması bir taraftan ulusal geliri artırırken, diğer taraftan gelir dağılımını düzeltici etkide bulunur (Altınışık ve Peker, 2008:112).

Eğitimde fırsat eşitliği ise, hem yoksullukla mücadelede hem de gelir dağılımını daha adil kılmada önemlidir. Böylelikle, hem çalışkan ve yetenekli bireylerin içinde buldukları bir sosyal sınıftan daha üst bir sınıfa atılmaları hem de daha yüksek düzeyde gelir elde edebilme imkanları kendiliğinden sağlanmaktadır. Bu çerçevede, yoksullukla mücadele devletlerin öncelikli sorumluluğu olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, piyasa başarısızlığı ve saf kamu mallarının mevcut olduğu durumlarda verimlilik açısından kamu sübvansiyonları haklı gösterilmekte ve devlet müdahaleleri gerekmektedir. Yoksullukla mücadele için hükümetlerin uygulayacağı en etkin politikalardan biri yoksullara yönelik temel hizmetlerin ücretsiz, kaliteli ve yeterli düzeyde sunulmasıdır (Demery, 2003: 41-42). Bu temel hizmetlerden biri de eğitimidir.

Bu nedenle, pek çok ülkede, savunma hizmetlerinden sonra hatta bazen de önce gelen en önemli harcama kalemlerinden biri de eğitim harcamalarıdır. Bunun en önemli nedeni, eğitim hizmetlerinin değerlendirilmiş mal niteliği taşımasıdır. Şüphe yok ki, bir ülkede yaşayan insanların refahı, asgari düzeyde eğitim ve sağlık standartlarına bağlıdır. Toplumdaki eğitim düzeyinin yüksekliği, üretim ve yönetimde etkinliği artıracağından, iktisadi gelişme ve reel milli gelir artışını da beraberinde getirir (Yüce, 2002:26). Eğitime yönelik yapılan kamu harcamaları ile yoksul hanehalklı çocuklarının ileride daha iyi çalışma koşullarına sahip olabilmeleri ve daha yüksek gelir elde edebilmeleri sağlanabilir. Dolayısıyla, bu tür kamu harcamalarının gelir dağılımını düzeltici etkisi önemlidir.

Eğitim hizmetleri, sadece kamu sektörü veya özel sektör tarafından ya da kamu ve özel sektörün birlikte var olduğu durumlarda sağlanabilir. Eğer eğitim tümüyle özel sektör tarafından sağlanırsa, zengin aileler yoksul kesime göre eğitime yönelik daha fazla kaynak ayırabilme imkânına sahip olduklarından çocukları ortalama olarak daha fazla gelir elde edebilecektir. Eğer bütün eğitim devlet tarafından sağlanır ve vergilerle finanse edilirse, bu durumda ise çocukların eğitimi ve gelecekteki kazançları ailelerinin gelir düzeylerinden bağımsızlaşacaktır (Biggs ve Dutta, 1999: 68-70). Elde edilen gelirin eğitim seviyesi ile doğru orantılı olduğu kabul edilirse, birinci durumda gelir eşitsizliği daha da artabilecektir (eğitim seviyesinin ağırlıklı olarak özel sektör tarafından sunulması durumu) hizmetlerin tamamen kamu tarafından sunulması durumunda ise eğitimin zorunluluğuna göre gelir dağılımında bir değişiklik görülebilecektir. Örneğin ilköğretimin zorunlu olması nedeniyle fırsat eşitliği doğmakta ve gelir dağılımı eşitsizliğinde azaltıcı bir etki ortaya çıkabilmekte iken, yükseköğretimin zorunlu olmaması nedeniyle (dileyene sunulduğundan), tüm yükseköğretim kurumları kamuya ait olsa bile cepten yapılan ek harcamalar nedeniyle bu eğitim kurumlarından daha çok yüksek gelirli faydalanabilmektedir. Bu ise eğitim harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki eşitsizliği azaltıcı etkisini tartışmalı hale getirmektedir.

Ayrıca, lise veya üniversite eğitiminin zorunlu olamaması halinde, kamusal anlamda herkese lise ve üniversite eğitimi sağlama noktasında bir seçicilik meydana gelecek ve yüksek gelir düzeyinde yer alan hanehalklarının çocukları liselere veya üniversitelere girebilmek için daha fazla şansa sahip olacaklardır. Bu durum, lise ve üniversitelerde yüksek gelirli ailelerin çocuklarının aşırı temsil edilmesi sonucunu doğuracaktır (James ve Benjamin, 1986: 470-475).

Eğitim düzeyi ile gelir arasında doğrusal bir ilişki olduğu varsayımından hareketle gençlere fırsat eşitliğinin tanınabilmesi için yeterli düzeyde eğitim imkânı sağlaması gerekir. Eğitim sisteminin bu rolü oynayabilmesi için üç şartı sağlaması gerekir. Birincisi, eğitim hizmetlerinde hızlı bir genişleme olması gereğidir. İkincisi, eğitimin hizmetlerindeki genişlemeyle beraber eğitim olanaklarının da bireylere eşit şekilde dağıtılması gerekir. Üçüncüsü ise olarak da, farklı eğitim seviyelerine sahip bireyler arasındaki aşırı ücret farklılıklarının en kısa sürede asgari düzeye indirilmesidir (Sundrum, 1992: 292). Gregorio ve Lee (2002)’de, eğitimin seviyesi ile gelir adaletsizliği arasındaki ilişki konusunda oldukça geniş bir ampirik deliller sundukları çalışmalarında, nitelikli (yüksek beceri kazandıran) ve herkese aynı şekilde

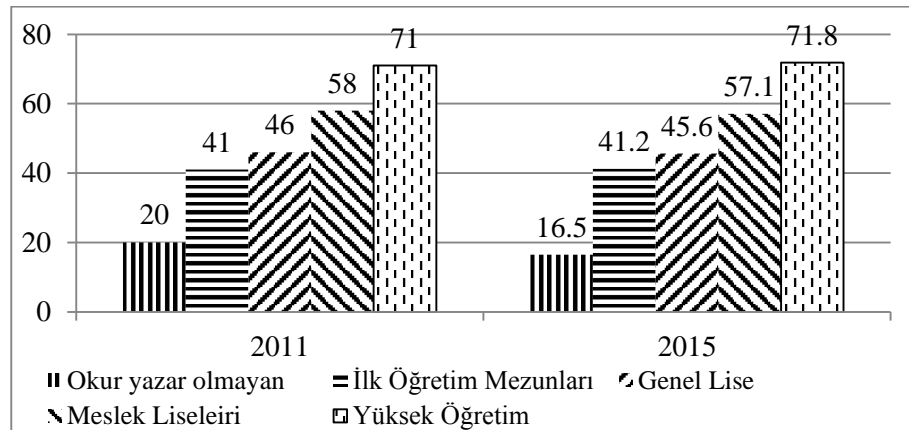
sunulan (yaygın ve nitelikli) eğitimin gelir dağılımını değiştirmede önemli rol oynadığını ortaya koymuşlardır.

3.1. Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre İstihdam Oranları

Literatürde, eğitimin seviyesi ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiye işaret edilmektedir. Türkiye’de mezun olunan eğitim seviyesine göre istihdam oranları Grafik 4’te verilmiştir. Eğitim durumuna göre istihdam oranlarına bakıldığında, okuyazar olmayanların istihdam edilme oranları 2011 yılı itibari ile %20 gibi düşük bir seviyededir. Aynı oran 2015 yılında daha da düşmüş ve %16,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu kişilerin çoğu muhtemelen yoksul %20’lik dilim içinde yer almaktadır. Dolayısıyla okuyazar olmayan bireylerin istihdam edilerek gelir elde etmeleri, eğitilmiş kesime göre daha zor görülmektedir.

Grafik 4’ten ayrıca, ilköğretim, genel lise ve meslek lisesi mezunlarının istihdam edilme oranlarının 2011 yılı verilerine göre sırası ile %41-46-58 olduğu görülmektedir. Bu veriler okuyazar olanların okuyazar olmayanlara göre istihdam edilme açısından daha iyi bir konumda olduğu göstermektedir. 2015 yılı ocak ayı itibarıyla bu oranlarda (%41,2-45,6-57,1) esaslı bir değişim söz konusu değildir. Yine de veriler, eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin istihdam edilme oranlarının arttığını ve gelir elde edebilme ihtimalinin de yükseldiği şeklinde değerlendirilebilir (Bkz. 3.2 nolu başlık).

Yükseköğretim mezunlarının istihdam edilme oranları ortaöğretim mezunlarına göre daha yüksektir ve yükseköğretim mezunları açısından istihdam edilme oranı 2011 yılında %71, 2015 yılı ocak ayında ise biraz daha artarak %71,8 gibi nispeten yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir. Eğitim seviyesi ile istihdam edilme oranlarındaki paralellik kendini gelir elde etme açısından da göstermektedir (Grafik 5). Bu sebeple devletlerin gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik politikalarının başında eğitim harcamalarını artırma gereği açıkça görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında kamu tarafından sağlanması beklenen eğitim hizmetlerinin daha çok fırsat eşitliğini garanti edecek bir formda yapılması gerekir.

Grafik 4: Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre İstihdam Oranları (2011-2015)

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikler, <http://www.tuik.gov.tr/>.

Grafik 4, aynı zamanda eğitim seviyesi arttıkça bireylerin gelir elde etme olanaklarının arttığını, üretime katılarak milli gelire katkı yaptıklarını ve

ulusal gelirden pay alabileceklerini göstermektedir. Ancak, devletlerin gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmak amacı ile yapmış olduğu eğitim harcamalarının gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı olabilmesi için eğitim seviyesi artan yoksul kesimin eğitim seviyesi ile orantılı olarak milli gelirden aldığı payın da artması gerekir. Bu nedenle yapılan kamu harcamalarının, özellikle eğitim harcamalarının, yoksul kesime yönelik olması gerekir.

Tablo 1’de ise, eğitim ile istihdam düzeyi arasındaki ilişki OECD ülkeleri kapsamında ortaya konulmaktadır. Tablo 1’de, tüm OECD ülkelerinde eğitim düzeyi arttıkça istihdam edilme oranının arttığı görülmektedir. Yine OECD ortalamasına bakıldığında ilk ve ortaöğretim mezunlarının istihdam oranı %55, meslek lisesi mezunlarının %75, düz liselerin %69, lise mezunlarının ise %73 tür. Tablo 1’e göre, meslek lise mezunlarının düz lise eğitimi alanlara göre daha fazla istihdam edildiği görülmektedir. OECD ülkelerinde üniversite mezunlarının istihdam edilme oranı %83’tür. Eğitim durumuna göre istihdam edilme oranlarının arttığı dikkate alındığında yoksul kesimin daha çok eğitim imkanlarından yararlanması üst gelir grubuna çıkabilmeye ve gelir dağılımında iyileşmeyi neden olabilecektir.

Tablo 1’e göre, OECD ülkeleri içinde üniversite mezunlarının en çok istihdam edildiği ülkeler İzlanda ve Norveç %90 istihdam oranıyla birinci sırada yer almaktadır. Bu ülkeleri %89 oranı ile İsveç, İsviçre ve %88 oran ile Almanya takip etmektedir. Üniversite mezunlarının istihdam oranının en düşük olduğu ülkeler sıralamasında %69 ile Yunanistan son sırada yer alırken, Türkiye %77 oran ile sondan üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 1’de ayrıca ilk ve ortaokul mezunlarının istihdam oranları verilmektedir. Elde edilen verilere göre, ilk ve ortaokul mezunlarının en çok istihdam edildiği ülke %74 oranı ile İzlanda’dır. Bunu %64 ile İsviçre ve %62 ile Kore takip etmektedir. İzlanda’da bireyler hem üniversite ve hem de ilk ve ortaokul mezunu olarak diğer ülkelere göre daha çok istihdam edilmektedir. İlk ve Ortaokul mezunlarının istihdam edilme oranını en az olduğu ülkeler sıralamasında %16’lık oran ile Macaristan son sırada yer almaktadır. Sondan ikinci sırada %28 ile İtalya ve bunu takiben %34 ile İrlanda gelmektedir. Türkiye’de İlk ve Ortaokul mezunlarının istihdam edilme oranı %51’dir.

Tablo 1: Eğitim Düzeyine Göre İstihdam Oranları (%), OECD, 2013

Ülkeler	İlk-Orta Öğretim	Lise			Üniversite
		Meslek Lisesi	Genel Lise	Toplam	
Avustralya	45	82	73	78	83
Avusturya	-	79	75	78	87
Belçika	37	75	69	74	84
Kanada	46	80	72	75	82
Çek Cum.	-	77	74	77	85

Danimarka	58	80	64	79	86
Estonya	40	75	73	74	83
Finlandiya	39	73	74	74	84
Fransa	42	73	75	73	84
Almanya	47	80	62	79	88
Yunanistan	42	58	53	54	69
Macaristan	16	70	66	69	80
İzlanda	74	87	79	86	90
İrlanda	34	66	65	66	80
İsrail	40	79	70	72	85
İtalya	28	72	62	70	78
Japonya	-	-	-	75	81
Kore	62	-	-	71	77
Lüksemburg	59	71	61	71	85
Meksika	60	-	-	72	80
Hollanda	51	79	75	78	88
Yeni Zelanda	-	83	78	81	86
Norveç	-	-	-	82	90
Polonya	-	-	-	65	85
Portekiz	57	-	-	76	80
Slovak Cumhuriyeti	-	70	66	70	79
Slovenya	-	70	65	69	84
İspanya	36	64	64	64	76
İsveç	45	85	88	83	89
İsviçre	64	82	74	82	89

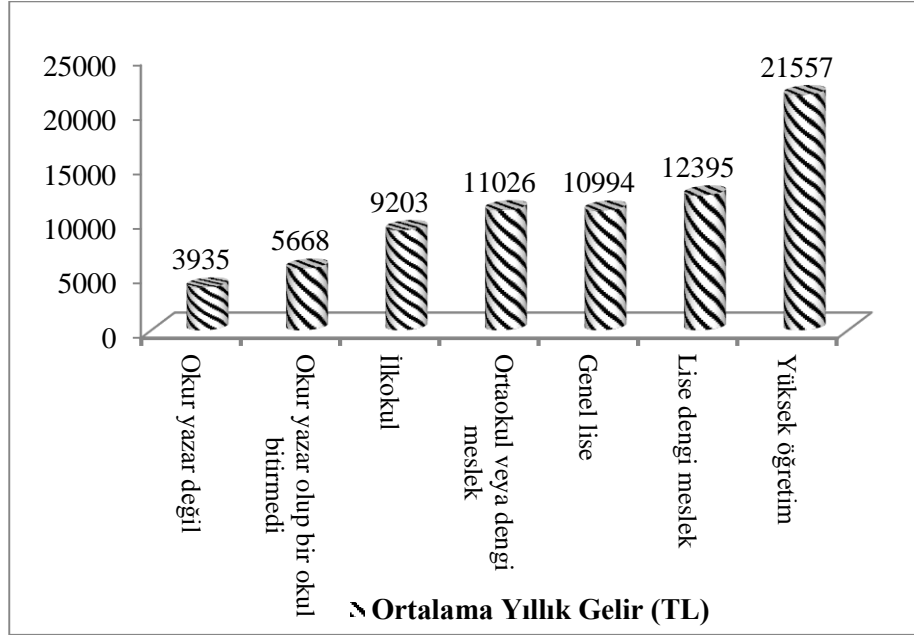
Birleşik Krallık	57	-	-	79	85
ABD	53	-	-	68	80
Türkiye	51	65	59	62	77
OECD Ortalama	55	75	69	73	83

Kaynak: Education at a Glance 2014: OECD Indicators © OECD 2014.

Lise mezunlarının istihdam oranına bakıldığında İzlanda %86’lık bir oran ile yine birinci sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi %83 istihdam düzeyi ile İsveç ve %82 ile Norveç ve İsviçre takip etmektedir. Lise mezunlarının istihdam oranının en düşük olduğu ülke %54 ile Yunanistan’dır. Sondan ikinci sırada %62’lik bir oran ile Türkiye gelmektedir. Bunun yanında İsveç, Fransa ve Finlandiya dışında tüm OECD ülkelerinde meslek lisesi mezunları genel lise mezunlarına göre daha yüksek oranda istihdam edilmektedirler. Türkiye’de ise meslek lisesi mezunlarının istihdam oranı %65 iken, genel lise mezunlarının istihdam oranı %59’dur. Bu açıdan yoksul kesimde yer alan hanehalklarının meslek liselerine yönlendirilmeleri ile birlikte meslek liselerine yapılan kamu harcamaların artırılması sonucu gelirin eşitsiz dağılımını azaltıcı bir etki doğurabilir.

3.2. Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre Ortalama Gelir

Türkiye’de gelir elde eden fertlerin eğitim durumuna göre ortalama yıllık gelirleri Grafik 5’te verilmiştir. Okuryazar olmayanların elde ettiği yıllık ortalama geliri 3 935 tl gibi düşük bir düzeyde kalırken, bir okul bitirmediği halde okuryazar olanların elde ettiği gelir 5 668 tl dir. Bunun yanında eğitim seviyesi ilkokul, ortaokul, genel lise ve meslek lise mezunlarının elde ettiği yıllık ortalama gelir arasında önemli derecede bir fark görülmemektedir (sırası ile 9.203, 11.026, 10.994, 12.395 TL). Ancak, yükseköğretim mezunlarının elde ettiği yıllık ortalama gelir 21.557 tl olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2011). Yani, üniversite mezunları diğer mezunlara göre yaklaşık 2 kat daha fazla gelir elde etmektedir.

Grafik 5: Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre Ortalama Gelir Düzeyi (TL, 2010)

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaber/Bultenleri.do?id=8661>

Eğitimin birey üzerine doğrudan yapılan bir yatırım olduğu gerçeğini göz önünde bulundurulduğunda, eğitim-öğretim görmüş kimselerin (eğitim seviyesi yükseldikçe) ortalama olarak gelirden daha fazla pay aldıkları yadsınmaz bir gerçektir.

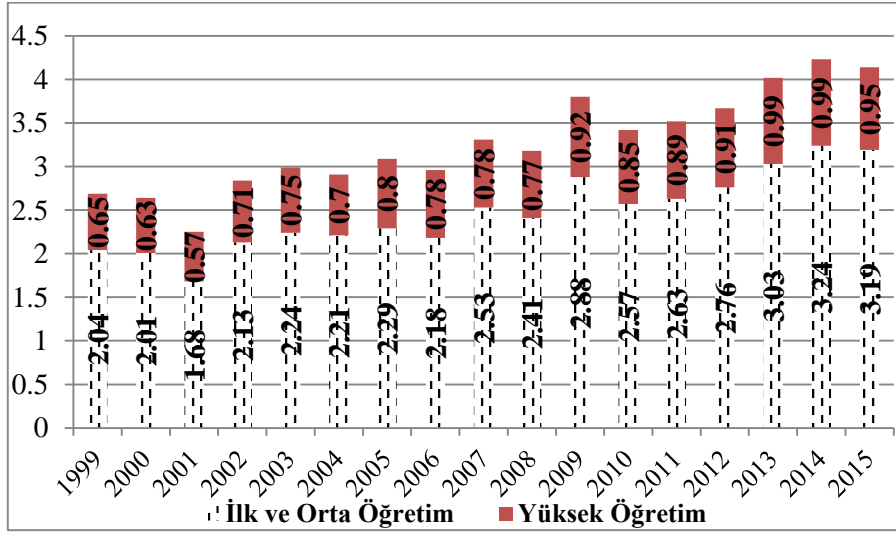
3.3. Türkiye’de Eğitim Harcamaları

Günümüzde yüksek gelir getiren bir meslek sahibi olabilmek için gereken vasıflar ıleri derecede eğitim görerek elde edilebilir. Bu çerçevede, eğitimin temel bir kamu hizmeti olarak kabul edilip parasız hale getirilmesi, düşük gelirliler için eğitim için (özellikle de temel eğitim dışında kalan yükseköğretimin) burs imkanlarının sağlanması gibi eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik tedbirler emek gelirleri arasındaki eşitsizliği azaltmada önemli rol oynar. Bütün toplum üyelerinin kamu hizmetlerinden (iç güvenlik ve adalet hizmetleri, eğitim ve sağlık hizmetleri vb) eşit olarak yararlandıkları ve söz konusu kamu hizmetlerinin dolaysız ve artan oranlı vergilerle finanse edildiği varsayımından hareket edilirse reel harcamaların gelir dağılımının eşitlenmesi yönünde etki yaptığı, bir başka ifadeyle, alt gelir grupları lehine pozitif yeniden dağıtım etkisine sahip olduğu ifade edilebilir (Turhan, 1974: 276). Bu nedenle, devletlerin gelir dağılımı düzenlemeye yönelik uygulamış oldukları kamu harcama politikaları içinde en etkin harcama türünün eğitim harcamaları olduğu ifade edilebilir. Türkiye’de yıllar itibarıyla (1999-2015) eğitim harcamalarının/GSYH’ya oranı Grafik 6’da gösterilmiştir. Bu harcamalar; Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumu ve Üniversite bütçelerinden yapılan harcamalardan oluşmaktadır. Harcamaların milli hasılaya oranının yükselme eğiliminde olması eğitime verilen önemin arttığı anlamına gelmektedir. Grafik 6’ya göre, Türkiye’de kamu eğitim

harcamalarının GSYH’ya oranını (2001 ve 2008 kriz yılları dışında) yıllar itibariyle sürekli artış eğilimindedir.

Kamu eğitim harcamalarının milli hasılaya oranı 1999 yılından %2,69 iken, bu oran kriz yılı olan 2001 yılında %2,5’e düşmüş ve daha sonra 2007 yılında kadar artarak %3,31’e yükselmiştir. Küresel krizin yaşandığı 2008 yılında ise %3,18’e gerilemiştir. Bu yıldan sonra yıllar itibariyle artmış ve 2014 yılına gelindiğinde %4,23 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise bütçeden eğitim harcamalarına ayrılan payın GSYH’ya oranı %4,14’tür. Grafik 6’da anlaşılacağı gibi, toplam eğitim harcamalarının milli hasıla içindeki payı ilgili dönemde neredeyse 1,5 kattan fazla artmıştır.

İlk ve orta öğretime yapılan kamu harcamalarının GSYH’ya oranı 1999 yılında %2,04’ten 2001 yılında %1,68’e düşmüştür. Bu tarihten itibaren temel eğitime ayrılan pay artış eğilimine girmiş ve 2015 yılında gelindiğinde %3,19 olarak gerçekleşmiştir. Yükseköğretime yapılan harcamaların oranında da ilk ve orta öğretime benzer bir durum görülmektedir. Yükseköğretime yapılan kamu harcamalarının GSYH’ya oranı 1999 yılında %0,65’ten 2001 yılında %0,57’ye düşmüş ve daha sonraki yıllarda yükselerek 2015 yılında %0,95 olmuştur.

Grafik 6: Yıllara Göre Kamu Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (%) , Türkiye

Kaynak: Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2014/15, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_organ_egitim_2014_2015.pdf.

Gelir dağılımının daha adil bir duruma gelmesinde eğitimin etkin bir rol oynadığı düşünüldüğünde; son yıllarda eğitim harcamalarına nispeten daha çok pay ayıran Türkiye’de gelir dağılımının iyileşeceği beklenebilir. Fakat, eğitim hizmetlerinin faydasından daha çok yüksek gelirli kesim yararlanıyor ise gelir dağılımında eşitsizlik daha da artabilecektir. Özellikle de diğer eğitim düzeylerine göre hanehalklarının bütçelerinden daha fazla pay ayırmasını gerektiren yükseköğretim için yapılan harcamalarda bu durum geçerli olabilecektir.

3.4. OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamaları

OECD ülkelerinde kamu eğitim harcamalarının GSYH oranları Tablo 2' de verilmektedir. Tablo 2'ye göre 2012 yılında ulusal hasıladan eğitim harcamalarına en çok pay ayıran ülke %8,0'lik oranla İzlanda iken, bu ülkeyi %7,88'lik oran ile Danimarka ve %6,82 ile İsveç takip etmektedir. GSYH'ya oranla eğitim harcamalarına en az pay ayıran ülke ise %3,85 oranına sahip Slovakya'dır. Türkiye ise %4,23'lük bir oran ile sondan dördüncü sırada yer almıştır. Türkiye'nin altında yer alan İtalya'nın eğitime ayırdığı pay %4,15 ve Yunanistan'ın oranı ise %4,10'dur. Türkiye'nin eğitim harcamalarına ayırdığı pay yıllar itibariyle artmış ve 2014 yılında %4,23 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, 25 OECD ülkesinin ortalamasının %5,4 olduğu dikkate alındığında, halen ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Yani, Türkiye'nin eğitim harcamalarına ayırdığı payın yıllar itibariyle artmasına rağmen yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

Tablo 2: Yıllara Göre Kamu Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (%), OECD

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Almanya	4,04	3,94	3,97	4,40	4,43	4,36	4,34
Avusturya	5,24	5,17	5,37	5,74	5,73	5,59	5,57
Belçika	5,82	5,73	5,90	6,23	6,14	6,26	6,32
Çek Cum.	4,73	4,49	4,47	4,81	4,82	4,92	4,84
Danimarka	7,05	6,75	6,93	7,97	8,06	7,76	7,88
Estonya	5,97	5,88	6,72	7,11	6,70	6,34	6,40
Finlandiya	5,99	5,75	5,89	6,58	6,57	6,40	6,35
Fransa	5,76	5,57	5,66	6,16	6,16	6,05	6,14
Hollanda	5,35	5,33	5,45	5,90	5,84	5,78	5,81
İngiltere	6,09	6,04	6,32	6,85	6,83	6,21	6,02
İrlanda	4,57	4,76	5,29	5,40	5,40	5,19	5,21
İspanya	4,29	4,38	4,61	5,05	4,94	4,81	4,47
İsveç	6,90	6,68	6,84	7,23	6,90	6,80	6,82
İsviçre	5,74	5,56	5,65	6,12	6,13	6,11	6,14
İtalya	4,56	4,56	4,40	4,64	4,46	4,19	4,15
İzlanda	8,30	8,11	8,35	8,55	8,34	8,08	8,00
Lüksemburg	4,38	4,24	4,64	5,30	5,23	5,13	5,43

Macaristan	5,82	5,45	5,23	5,32	5,65	5,20	4,80
Norveç	5,36	5,38	5,19	6,04	5,87	5,56	5,47
Polanya	5,95	5,67	5,74	5,58	5,65	5,54	5,46
Portekiz	6,60	6,15	6,25	6,80	7,07	6,57	5,66
Slovakya	3,74	3,86	3,48	4,35	4,47	4,08	3,85
Slovenya	6,36	5,93	6,10	6,53	6,60	6,62	6,41
Yunanistan	3,88	3,87	4,12	4,26	4,01	4,11	4,10
T¼rkiye*	2,96	3,31	3,18	3,80	3,42	3,52	4,23^a
OECD 25 Ort.	5,22	5,12	5,25	5,67	5,62	5,46	5,40

Kaynak: Eurostat, Statics Explained, Government Expenditure on Education - 2012 Results, http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Government_expenditure_on_education_-_2012_results; * Milli Eğitim İstatistikleri, a: veri yılı 2014.

Tablo 3, OECD ¼lkelerinde 1995, 2000 ve 2011 yıllarında yapılan eğitim harcamalarının eğitim d¼zeylerine g¼re GSYH’ya oranlarını vermekte ve bu ¼lkeler içinde yer alan T¼rkiye’yi diğer ¼lkelerle karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Tablo 3’te yer alan eğitim d¼zeyine g¼re harcamalar, ilk ve orta ¼đretim, y¼ksek¼đretim ve toplam eğitim harcamaları oranı olmak ¼zere ¼ç s¼tunda g¼sterilmiřtir.

Tablo 3’e g¼re, 1995 yılında OECD ¼lkelerinden ilk ve orta ¼đretime y¼nelik eğitim harcamalarında en çok pay ayıran ¼lke %5,0 oranı ile Norveç iken, 2011 yılında %5,4 oranı ile Yeni Zelanda olmuştur. 2011 yılında ilk ve orta ¼đretime en çok pay ayıran ikinci ve ¼ç¼nc¼ sırada yer alan ¼lkeler %4,9 oranına sahip olan Norveç ve İzlanda’dır. 2011 yılında ilk ve orta ¼đretim d¼zeyinde eğitime en d¼ř¼k harcama payını ayıran ¼lke %2,6 ile Macaristan’dır. T¼rkiye ise 1995 yılında %1,2 olan ilk ve orta ¼đretime y¼nelik harcamalarının GSYH’ya oranı 2011 yılında %2,7’ye y¼kseltmesinde rağmen, %3,8 olan OECD ortalamasının altında kalmıştır. Bu açıdan, OECD ¼lkeleri arasında yer alan T¼rkiye’nin sondan ikinci sırada olduğu Tablo 3’te g¼r¼lmektedir.

Tablo 3 ayrıca, y¼ksek¼đretime yapılan harcamaların GSYH’ya oranını vermektedir. Buna g¼re, 1995 yılında y¼ksek¼đretime yurt içi hasıladan en çok pay ayıran ¼lke %2,1 ile ABD ve Kanada iken, 2000 yılında %2,3 ile birinci sırada Kanada, ikinci sırada %2,2 ile G. Kore yer almıştır. ABD ise %2,1 ile y¼ksek¼đretime en çok pay ayıran ¼ç¼nc¼ ¼lke olmuştur. 2011 yılına geldiğinde ise y¼ksek¼đretime en çok pay ayıran ¼lke %2,8 oranı ile yine Kanada olmuştur. Bunu takiben sırası ile %2,7 ile ABD ve %2,6 ile Kore gelmektedir. 2011 yılında GSYH’dan y¼ksek¼đretime en az pay ayıran ¼lke %1,0 orana sahip İtalya, Macaristan ve Slovak Cumhuriyetleri olmuştur. T¼rkiye ise y¼ksek¼đretime y¼nelik harcamalarının yurtiçi hasılaya oranı 1995 yılında %0,5, 2000 yılında %0,7 ve 2011 yılında %1,3’t¼r. Bu oran ile

Türkiye yine de 2011 yılında %1,6 olan OECD ortalamasının altında kalmıştır.

Tablo 3: Yıllara Göre İlk-Orta ve Yüksek Öğretime Yönelik Toplam Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (%), OECD

	İlk-Ortaöğretim			Yükseköğretim			Toplam		
	1995	2000	2011	1995	2000	2011	1995	2000	2011
ABD	3,5	3,6	3,7	2,1	2,1	2,7	6,0	6,0	6,9
Almanya	3,4	3,3	3,1	1,1	1,1	1,3	5,1	4,9	5,1
Avustralya	3,4	3,6	4,1	1,6	1,4	1,6	5,1	5,2	5,8
Avusturya	4,2	3,9	3,6	1,2	1,1	1,5	6,1	5,5	5,7
Belçika	m	4,1	4,4	m	1,3	1,4	M	6,1	6,6
Çek Cum.	3,3	2,7	2,9	0,9	0,8	1,4	4,8	4,0	5,0
Danimarka	4,0	4,1	4,4	1,6	1,6	1,9	6,2	6,6	7,9
Finlandiya	4,0	3,6	4,1	1,9	1,7	1,9	6,3	5,6	6,5
Fransa	4,5	4,3	3,9	1,4	1,3	1,5	6,6	6,4	6,1
Hollanda	3,4	3,4	4,0	1,6	1,4	1,8	5,3	5,2	6,2
İngiltere	3,6	3,5	4,7	1,1	1,0	1,2	5,1	4,9	6,4
İrlanda	3,8	2,9	4,6	1,3	1,5	1,5	5,2	4,4	6,2
İspanya	3,8	3,2	3,2	1,0	1,1	1,3	5,3	4,8	5,5
İsrail	4,6	4,3	4,2	1,7	1,9	1,7	7,8	7,7	7,3
İsveç	4,1	4,2	3,9	1,5	1,6	1,7	6,0	6,3	6,3
İsviçre	3,8	4,0	4,0	1,1	1,1	1,3	5,2	5,4	5,6
İtalya	3,5	3,1	3,1	0,7	0,9	1,0	4,6	4,5	4,6
İzlanda	m	4,8	4,9	m	1,1	1,2	m	7,1	7,7
Japonya	3,1	3,0	2,9	1,3	1,4	1,6	4,9	5,0	5,1
Kanada	4,3	3,3	4,0	2,1	2,3	2,8	6,7	5,9	6,8
Kore	m	3,5	4,1	m	2,2	2,6	m	6,1	7,6
Macaristan	3,2	2,8	2,6	0,8	0,9	1,0	4,8	4,4	4,4
Meksika	3,7	3,5	4,0	1,0	1,0	1,3	5,1	5,0	6,2

Norveç	5,0	5,0	4,9	1,9	1,6	1,7	6,9	6,8	7,4
Polonya	3,6	3,9	3,4	0,8	1,1	1,3	5,2	5,6	5,5
Portekiz	3,5	3,7	3,7	0,9	1,0	1,4	4,9	5,2	5,5
Slovak Cum.	3,1	2,7	2,8	0,7	0,8	1,0	4,6	4,1	4,4
Şili	2,8	4,2	3,7	1,5	2,0	2,4	4,5	6,5	6,9
Yeni Zelenda	m	m	5,4	m	m	1,5	m	m	7,5
Yunanistan	2,0	2,7	m	0,6	0,8	m	2,7	3,6	m
Türkiye	1,2	1,8	2,7	0,5	0,7	1,3	1,7	2,5	4,2
OECD Ortalama	3,6	3,6	3,8	1,3	1,3	1,6	5,3	5,4	6,1

Kaynak: Education at a Glance 2014: OECD Indicators © OECD 2014, page.231, <http://dx.doi.org/10.1787/888933117212>.

Eğitim harcamaları eğitim düzeyine göre değerlendirildiğinde, ilk ve orta öğretime yapılan toplam harcamaların GSYH’ya oranında OECD ortalaması 1995 ve 2000 yıllarında değişmemiş (% 3.6), 2011 yılında ise çok az yükselerek %3,8 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanında yükseköğretime yönelik harcama oranları da ilk ve ortaöğretime benzer bir seyir göstermiş; OECD ortalaması 1995 ve 2000 yılında %1,3 iken, 2011 yılında %1,6 seviyesinde yükselmiştir.

4. Türkiye’de Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Ampirik Analiz

Toplumların kamu harcamalarından elde ettikleri faydaların ölçümü, ekonomi alanında uzun süredir devam eden bir merak ve araştırma konusudur. Gelir transferleri gibi bazı kamu harcamalarından elde edilen faydaların ölçümü, parasal bir değer olarak görülebildiği için ölçülebilmektedir. Ancak, milli savunma, adalet, eğitim gibi kamu tarafından sağlanan mal ve hizmetlerden bireylerin elde ettiği faydaların ölçümü güçtür. Mikroekonomide bir malın değeri olarak genellikle fiyat alınmasına rağmen, devlet tarafından sunulan saf kamu ve özel mallarda fiyat yeterli bir rehber olmamaktadır. Bazı hizmetlerin fiyatının olmaması ise, sunulan mal ve hizmetlerin değerinin olmadığı anlamına gelmemektedir (Demery, 2003: 41-42). Bu açıdan bakıldığında kamu tarafından sağlanan eğitim harcamalarının faydasından hangi kesimin daha çok yararlandığı *Gini katsayısı* yardımıyla ekonometrik analizle tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Analiz sonucunda kamu tarafından yapılan harcamaların katsayısının *Gini katsayısı* ile ters orantılı çıkması durumunda, gerçekleştirilen harcamalardan yoksul kesimin daha çok faydalandığı kanısına varılmaktadır.

4.1. Literatür

Kamu harcamalarının, gelir dağılımı ve büyüme üzerine etkileri konusunda geniş bir literatür vardır. Literatür, Kuznet's'in (1955), ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ele aldığı "Ters U-Hipotezi'ne" kadar gider. Daha sonra ise, kamu harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişki kamu politikalarının etkinliğine yönelmiş ve politikaların gelir dağılımını iyileştirip iyileştirmediği yada en azından gelir dağılımındaki bozulmayı önleyip-önlemediği üzerine yoğunlaşmıştır (Martinez-Vazquez, Vulovic ve Moreno-Dodson, 2014:103). Eğitimin elde edilen gelir (kazanç) üzerine etkisi inceleyen oldukça geniş bir literatür vardır. Bu literatürün büyük bir kısmı ise eğitimin getirisini açıklıyor. Literatürün geriye kalan küçük kısmı ise, eğitimin toplam gelirin paylaşımı ve gelir eşitsizliği üzerine yoğunlaşmaktadır (Abdullah ve diğerleri, 2013). Birde, kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki doğrudan dağıtıcı (dağıtımsal) etkilerini inceleyen araştırmalar yerine, bazı kamu harcama türlerinin etkisini yada fayda analizini ele alan çalışmalar söz konusudur. Yani, literatür, büyüme ve gelir dağılımı ve kamu harcamaları ve büyüme arasındaki ilişkiye yoğunlaşmaktadır. Kamu harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişki üzerine çalışmalar ise, daha çok belli harcama türlerinin farklı gelir grupları üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Çok daha az araştırma ise, kamu harcama türlerinin (örneğin eğitim, sağlık gibi) bütün olarak gelir dağılımı üzerine etkilerini analize yoğunlaşmışlardır (Martinez-Vazquez, Vulovic ve Moreno-Dodson, 2014:105).

Bu makalede, eğitim harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkisi incelendiğinden aşağıda nispeten daha spesifik kamu harcamaların (özellikle de eğitim harcamalarının) gelir dağılımı üzerine etkisini analiz eden literatüre yer verilmiştir. Daha fazla kamu eğitim harcamasının zamanla gelir dağılımı eşitsizliğinde daha büyük azalmaya neden olduğuna dair açık deliller söz konusu değildir. Teorik olarak, eğitim ve sağlık harcamalarının genel olarak pozitif yönde yeniden dağıtıcı etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Slyvester (2002), kamusal eğitime daha fazla kaynak ayıran (GSYH yüzdesi) ülkelerin zamanla gelir dağılımı adaletsizliğini azaltmanın yolunu bulabileceğini ifade etmişlerdir ve çalışmalarının sonucu da bu yöndedir. Paternostro ve diğerleri (2007)'de, çoğu eğitim ve sağlık harcama programlarının eşitsizliği dengeleyici ve yoksulluğu azaltıcı etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır. Jurado ve diğerleri (2015)'ise İspanya'ya ilişkin çalışmalarında, kamu hizmetlerine yönelik harcamaların bölgeler arası eşitsizliği ve yoksulluğu azaltmada önemli etkisi olduğunu, kamu sağlık ve eğitim harcamalarının artan oranlı ve yeniden dağıtıcı etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.

Eğitime ayrılan kamu harcamalarının dağıtımsal (gelir dağılımı üzerindeki) etkisi ise büyük ölçüde eğitim sisteminin yapısına ve ölçeğine bağlıdır (Callan ve diğerleri, 2008:3). Kamu transferlerinin dağıtımsal etkilerini bir dizi teknik ve yatay kesit veri analizini kullanarak inceleyen son dönemdeki bir dizi çalışmada, kamu eğitim transferlerinin toplam gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir (Callan ve diğerleri, 2008:2).

Mevcut çalışmaların daha çok var olan eşitsizliğe ve onun belirleyenlerine işaret ettiğini, transfer türlerinin etkilerinin ise göz ardı edildiği yada kamu eğitim transferlerinin miktarı ile sınırlı olduğuna işaret eden Callan ve diğerleri (2008), çalışmalarında, genel anlamda eğitimin ücretsiz, ilk ve ortaöğretim zorunlu ve ücretsiz, mesleki ve teknik eğitimde dahil olmak üzere

önlisans programlarının ücretsiz (zorunlu değil-harç parası yok), üçüncü aşamada ise yani yüksek öğretimde, çeşitli ücretler olsa da esaslı kamu destekleri (sübvansiyon ve burslar) söz konusu olduğu 7 Avrupa ülkesinde eğitime (özellikle de yükseköğretime) ilişkin kamu transferlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Callan ve diğerleri (2008), düşük gelirliilerin reel gelirine kıyasla orantısız şekilde artan kamu eğitim harcamalarındaki artışın gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı etkisi olduğunu, yükseköğretim harcamalarının gelir dağılımını düzeltici etkisinin ise yüksek olduğunu, fakat yükseköğretimden sınırlı sayıda öğrenci yararlandığı için yükseköğretim harcamaları gelir çarpıklığını negatif (azaltmamaktadır) etkilemektedir (Callan ve diğerleri, 2008:15-16).

Selowsky (1979), Kolombiya’da 4.019 hane halkının katıldığı bir ankete göre eğitim, sağlık, elektrik, su ve kanalizasyon yatırımları için yapılan devlet harcamalarının gelirin yeniden dağılımına etkisini incelemiştir. Bu çalışmaya göre, eğitim için verilen toplam sübvansiyonların etkisi, eğitim düzeyleri arasında oldukça farklılık göstermiştir. Örneğin, ilköğretimler için yapılan sübvansiyonların etkisi büyük ölçüde artan oranlı iken, yükseköğretimler için büyük ölçüde azalan oranlı çıkmıştır. Bu durumun başlıca nedeni ise, yüksek gelir gruplarının üniversiteye giriş oranının yoksul kesime göre daha fazla olmasıdır. Bunun yanında sağlık harcamalarının etkisini artan oranlı bulmuş; ancak sağlık hizmetlerinden daha çok faydalananların sosyal güvenlik sistemine bağlı çalışan orta gelir grubu olduğunu ifade etmiştir.

Meerman’da (1979), Malezya devletinin eğitim, sağlık, elektrik, su ve kanalizasyon yatırımlarına yönelik kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemiştir. Eğitim seviyesi ilköğretim, ortaokul ve lise düzeyine yönelik yapılan harcamaların etkisi yoksul yanlısı, lise sonrası eğitimlerde harcamaların etkisi azalan oranlı, başka bir deyişle gelir dağılımındaki eşitsizliği artırıcı yönde olduğunu tespit etmiştir. Okullara kayıt oranının gelir ile orantılı olarak artması, öğrenci başına sübvansiyonlarından gelir seviyesi yüksek kesimin faydalanmasına neden olmaktadır. Bunun yanında, eğitim ücretsiz olsa bile kayıt oranlarını önemli miktarda olumsuz yönde etkileyen cepten harcamalar vardır (kitaplar, harçlar, yemekler, üniforma, ayakkabı, ulaşım, levazım vb.). İlk ve orta öğretime karşın, eğitime yönelik yapılan yükseköğretim harcamalarının gelir dağılımına etkisinin azalan oranlı olduğu gözükmektedir.

Hashimoto ve Heath (1995), Japonya’daki farklı gelir gruplarındaki hanehalkının eğitim harcamalarının gelir elastikiyetini inceledikleri çalışmalarında, orta gelir grubu için harcamaların gelir elastikiyetinin en yüksek olduğunu ve harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisinin ise yüksek gelir grupları için negatif olduğunu ortaya koymuşlardır.

Devarajan ve Hossain (1998) Filipin’de eğitim, sağlık ve alt yapı harcamalarının gelir dağılımına etkisini incelemiş ve ilk ve orta öğretime yapılan harcamaların yansımalarının yoksul yanlısı olduğunu ifade etmiştir.

Younger (1999), Ekvator’ da eğitime yönelik devlet harcamalarından ilköğretime yapılan harcamaların en çok artan oranlı (yani gelir dağılımı eşitsizliğini düzeltici) etkisi olduğunu bunu takiben kamu tesislerinde çocuklar ve yetişkinler için sağlık hizmetleri, sonra ortaöğretim, daha sonra

kamu üniversiteleri ve son olarak özel üniversiteler için yapılan harcamaların geldiğini ortaya koymuştur.

Zhang (2002), daha eşitsiz gelir dağılımına sahip ülkelerin yükseköğretim ve orta öğretime daha az harcama yapma eğiliminde olduğunu, bugün yükseköğretime daha fazla kamu harcaması ayıran (yapan) ülkelerde gelir dağılımındaki eşitsizliğin gelecekte de devam etme eğiliminde olduğunu regresyon analizi ile ortaya koymuştur. Bu yüzden, eğitim harcamalarının tahsisi ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin sürekli gelir dağılımı eşitsizliği için potansiyel açıklama sağladığını, yani, yükseköğretime ayrılan kamu harcamalarındaki artış ile gelir dağılımı arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ifade etmiştir (Zhang, 2002:2).

Wilson ve diğerleri (2004) çalışmalarında, eğitim harcamalarının gelir dağılımında eşitsizliği azaltıcı etkisine işaret etmekle birlikte, gelir dağılımı eşitsizliğinin eğitimle bağlantılı daha esaslı sorunlarına işaret etmiştir. Eğitim harcamalarındaki artışın eşitsizliği azaltıcı etkisine işaret etmekle birlikte, alt gelir grupları ve üst gelir gruplarından gelen ailelerin çocuklarına (kişi başına) aynı miktarda eğitim harcaması yapılmasının gelir eşitsizliğini azaltmadığını ortaya koymuşlardır. Okul harcamaları (okula verilen pay), sınıf mevcudu, mahalle etkileri (geldiği mahalle), öğretmen kalitesi ve ebeveyn girdisi gibi unsurlar harcama miktarı aynı olsa da eşitsizliği azaltma hususunda aynı pozitif sonucu vermemektedir. Eğitimde fırsat eşitliği, sağlığa erişim, gelir yoksunluğu ve diğer alanlardaki bir dizi sosyal sorun okul harcaması (birim başına harcama miktarı) için gerekli mali çabayı eşitleyecek daha iyi bir işe kavuşmayı da etkilemektedir. Dolayısıyla, eğitim harcamalarının gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisinin görülebilmesi diğer yapısal/veya temel sorunların elemine edilmesi ile de ilgilidir (Wilson ve diğerleri, 2004:1-2, 4,6).

Abdullah ve diğerleri (2013), eğitim harcamalarından, özelliklede yükseköğretim harcamalarından yeniden dağıtım politikalarının hedefinin aksine daha çok orta ve üst gelir grubundaki ailelerin çocukları yararlandıklarından gelir dağılımının üst gelir grubundaki ailelerin çocukları lehine değiştirdiğini ifade etmiştir. Çalışmada, eğitimin gelir dağılımı adaletsizliğini azaltmada çok önemli bir rolü olduğu, özellikle yüksek gelir gruplarının gelirden aldığı payın azalması düşük gelir gruplarının (yoksul-zayıf) ise daha fazla pay alabilmesinde eğitimin rolünün büyük olduğuna işaret edilmiş ve gelir adaletsizliğinin azalmasında orta öğretimin ilköğretim ve yükseköğretimden daha önemli olduğu tespit edilmiştir.

Martinez-Vazquez, Vulovic ve Moreno-Dotson (2014: 97, 100-101), vergi ve harcama politikalarının gelirin yeniden dağıtım üzerindeki etkilerini panel veri analizi yöntemi ile araştırdıkları çalışmalarında, kamu harcamalarının gelir çarpıklıklarını giderme etkisinin pozitif ve yüksek olduğunu belirtmişlerdir. GSYH'ya oranı yüksek olan sosyal koruma, eğitim, sağlık ve konut harcamalarının gelirin dağılımını hem bireysel hem de toplumsal anlamda pozitif etkilediklerini bulmuşlardır. İlave olarak, kamu eğitim harcamalarının azalmasının ise (temel ve zorunlu eğitim), gelir eşitsizliklerinin artmasına katkı yaptığını tespit etmişlerdir.

Karim (2015), Banladeş için eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, kamu eğitim harcamalarındaki artışın gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığını tespit etmiştir. İlave olarak,

Bangladeş hükümetinin amacı yoksulluğu azaltmak ve onların harcamalardan daha fazla yararlanmasını sağlamak olmasına rağmen, zengin bireyler, her kademe eğitimde eğitim harcamalarından daha fazla yarar sağlıyor ve harcamaların faydasının yaklaşık % 50’sini elde ediyorlar.

Lusting (2015), 13 tane gelişmekte olan ülkede (önemli bir kısmında yoksul ülkelerdir) kamu eğitim ve sağlık harcamalarının yeniden dağıtıcı etkisini incelediği çalışmada, eğitim ve sağlık harcamalarının genel olarak pozitif yönde yeniden dağıtıcı etkisine işaret ettikten sonra, farklı eğitim kademelerine yönelik eğitim harcamalarının etkisini analiz etmiştir. Analizinde, ilköğretim ve orta öğretim (birinci ve ikinci kademe eğitimin) gelir dağılımına yansımalarının artan oranlı, buna karşın, yükseköğretime ayrılan harcamaların gelir dağılımına yansımalarının ise azalan oranlı (istisnalara karşın) olduğunu ortaya koymuştur.

4.2. Ampirik Model

Türkiye’de 1994-2013 yılları arasında yükseköğretime yönelik eğitim harcamalarının gelir dağılımı üzerinde etkinliği regresyon analiziyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada nicel araştırma modeli temel alınarak, “En Küçük Kareler Yöntemi (SEK)” ile veri analizi yapılmıştır. Bu analizin gerçekleştirilmesinde Eviews-8 programı kullanılmıştır.

4.3. Verilerin Elde Edilmesi ve Modelin Kurulması

Regresyon modelinde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler 1994-2013 yılları arasında kapsamaktadır. Bu değişkenlerden bağımsız değişken olan “gini katsayısı’na” ilişkin veriler 1994-2005 yılları arası için Dumlu ve Aydın’ın (2008) çalışmasından elde edilmiştir. 2006-2012 yılları arasındaki veriler Dünya Bankası’ndan ve 2013 yılı verisi ise TÜİK’ten alınmıştır⁴. Bağımsız değişkenlerden eğitim (yükseköğretim) harcamaları (GSYH yüzdesi olarak) verileri BÜMKO’dan, sağlık harcamaları (GSYH yüzdesi olarak) verileri Dünya Bankası’ndan, iç faiz ödemeleri (GSYH yüzdesi olarak) verileri Hazine Müsteşarlığı Veri Dağıtım Sistemi’nden, Enflasyon (TÜFE, Yıllık Ortalama Enflasyon) verileri ise TÜİK’ten alınmıştır. Yukarıda belirtilen bağımlı ve bağımsız değişkenler kullanılarak oluşturulan model aşağıdaki gibidir.

$$\text{Gini} = \beta_0 + \beta_1. \text{Yüköğretim} + \beta_2. \text{Sağlık} + \beta_3. \text{İçfaiz} + \beta_4. \text{Enflasyon} + u \quad (1)$$

Modele, kamu hizmetlerinden yalnızca eğitim (yükseköğretim) ve sağlık hizmetlerine yönelik kamu harcamalar dahil edilmiştir. Literatürde, eğitim ve sağlık harcamalarının yeniden dağıtıcı etkisi olduğu ve kamu eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı yönünde yaygın bir kanı vardır. Model çalıtırılırken, yalnızca yükseköğretim harcamalarının dahil edilmesinin nedeni ise temel ve zorunlu eğitimin herkese eşit sunulduğu ve eşit yararlandıkları, yani faydalandırmama prensibinin geçerli olmadığı (işlemediği) için gelir dağılımına yansımalarının artan oranlı olmasıdır.

⁴ Gelir dağılımı istatistiklerinin veri kaynağı; 2005 yılına kadar eski adıyla “Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi”, yeni adıyla “Hanehalkı Bütçe Araştırması” olmuştur ve 1994 yılında uygulanan anket çalışmasının ardından bağımsız bir gelir dağılımı çalışması gerçekleştirilmemiştir (TUİK, 2008:61). Bu nedenle *gini katsayısına* ilişkin veriler farklı kaynaklardan elde edilmiştir.

Modele yer alan değişkenlere ilişkin tamamlayıcı istatistikler Tablo 4’de verilmiştir. Tablo 4’e göre, bağımlı değişken *Gini katsayısının* ortalama değeri yaklaşık 0,406 iken, standart sapması yaklaşık 0,014 olarak gerçekleşmiştir. *Gini katsayısının* en yüksek değeri yaklaşık 0,428, en düşük değeri ise yaklaşık 0,383 olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Değişkenlere İlişkin Tamamlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart sapma	Minumum	Maksimum
Gini	0,406445	0,013792	0,382800	0,428580
Saglik	3,622284	0,735296	2,369726	4,922532
Yukogretim	0,743921	0,123519	0,558987	0,990000
Icfaiz	6,830257	3,729271	2,493031	15,60805
Enflasyon	38,60480	35,45494	6,250977	110,5514

Bağımsız değişkenlerin tamamlayıcı istatistiklerine bakıldığında, kamu sağlık harcamalarının GSYH’ya oranının ortalaması yaklaşık %3,62 iken, standart sapması %0,73’tür. Kamu sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı en yüksek %4,92, en düşük %2,37 olarak gerçekleşmiştir. Yükseköğretim kurumlarına yapılan kamu harcamalarının GSYH içindeki payının ortalaması %0,74 iken, standart sapması %0,12’dir. Bu harcama türünün GSYH içindeki payı en yüksek %0,99, en düşük ise %0,56’dır.

Tablo 4’te yer alan diğer bağımsız değişken iç borç faiz ödemelerinin GSYH içindeki payının ortalaması %6,83 iken, standart sapması yaklaşık %3,73’tür. Bu değişkenin en yüksek değeri yaklaşık %15,61, en düşük değeri ise %2,49’dur. Son bağımsız değişken enflasyon oranının ortalaması %38,60 ve standart sapması %35,45’tir. Enflasyon oranının en yüksek değeri %110,55 iken, en düşük değeri %6,25 olarak gerçekleşmiştir.

Serileri durağanlaştırmak için trend durağanlık yaklaşımı kullanılmıştır. Her bir seri trendden arındırılmıştır. (1) nolu denklemin tahmin bulguları Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5: Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi

Bağımlı Değişken: GINI

Metod: En Küçük Kareler

Örnekleme: 1994-2013

Gözlem Sayısı: 20

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistik	Olasılık
----------	---------	-----------	--------------	----------

YUKOGRETİM	0.070526	0.021401	3.295395	0.0049
SAGLIK	-0.016182	0.004581	-3.532561	0.0030
ICFAIZ	0.002426	0.000424	5.723226	0.0000
ENFLASYON	0.000253	9.41E-05	2.685583	0.0169
C	1.57E-18	0.000995	1.57E-15	1.0000
R-kare	0.757686	Bağımlı Değişken Ortalaması		-5.72E-18
Düzeltilmiş R-kare	0.693069	Bağımlı Değişken Std.Sp.		0.008030
Regresyon Standart Sapması	0.004449	Akaıke bilgi kriteri		-7.780102
Kalıntı Kareler Toplamı	0.000297	Schwarz kriteri		-7.531169
Log likelihood	82.80102	Hannan-Quinn kriteri		-7.731507
F-istatistik	11.72581	Durbin-Watson istatistiği		2.221856
Olasılık(F-İstatistik)	0.000161			

Tablo 5’te, EKK yöntemi kullanılarak elde edilen sonuçlar gösterilmektedir. Tablo 5’e göre, bağımsız değişkenlerin anlamlılık testine bakıldığında sağlık ve yükseköğretim harcamaları ile iç faiz ödemelerinin olasılık değerleri %1 düzeyinde anlamlı, enflasyonun olasılık değeri ise %5 düzeyinde anlamlıdır. Modelin uyumunu ifade eden R² değerinin yaklaşık olarak %76 olduğu görölmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenler, bağımlı değişken *Gini katsayısının* yaklaşık %76’sını açıklamaktadır. Bunun yanında modelin anlamlılığını gösteren F-istatistiği 11,72581 çıkmıştır. Buna karşılık gelen olasılık değeri 0, 000161 olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle modelin %1 anlamlılık düzeyinde bir bütün olarak anlamlı olduğu söylenebilir.

4.4. Regresyon Katsayılarında Anlamlılık Sınaması

Katsayıların anlamlılığı *t* *sınaması* ile yapılabilmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin katsayıları *t* *sınamasına* göre %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

$$H_0: \beta_1 = 0$$

$$H_1: \beta_1 \neq 0$$

Sıfır önsavına göre yükseköğretim harcamalarının gini katsayısı üzerinde etkisi yoktur. Buna göre yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki payında meydana gelen değişmelerin bağımlı değişken üzerinde etkisi olup olmadığı *t* *sınaması* ile incelenmektedir. Tabloda yükseköğretim harcamalarının *t* tablo değeri mutlak değer içinde yaklaşık 3,29’dur. Bu durumda H₀ hipotezi reddedilir.

4.5. Modelin Yorumlanması

Bu çalışmada, Türkiye’de kamu tarafından yapılan eğitim harcamalarının gelir dağılımını ne yönde etkilediği incelenmeye çalışılmış ve kurulan modele aşağıdaki modelin bağımsız değişkenlerin katsayılarına ulaşılmıştır.

$$\text{Gini} = 0.378381 + 0.070526.\text{Yukogretim} - 0.016182.\text{Saglık} + 0.002426.\text{Icfaiz} + 0.000253.\text{Enflasyon}$$

Modele göre, Türkiye’de yükseköğretim kurumlarına yapılan kamu harcamaları bir birim artırıldığında *Gini katsayısı* 0,07 artmaktadır. Yani, yükseköğretim kurumlarına yapılan harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisi negatif olarak bulunmuştur. Yükseköğretim harcamalarının katsayısının pozitif olması, eğitime bütçelerinden daha fazla pay ayırabilen yüksek gelir grubu hanehalkı çocuklarının yükseköğretim kurumlarından daha fazla yararlanması nedeniyle gelir dağılımını onların lehlerine bozarak daha adaletsiz yapmaktadır. Yani, yükseköğretim harcamalarının gelir eşitsizliğini düzeltici etkisi (cepten yapılan harcamalar nedeniyle) yüksek gelir grupları lehine işlemektedir.

Bunun aksine kamu tarafından yapılan sağlık harcamaları bir birim artırıldığında *Gini katsayısı* yaklaşık 0,016 azalmaktadır. Ampirik sonuçlar; kamu tarafından sağlanan sağlık harcamalarının gelir dağılımına etkisinin pozitif olduğunu, başka bir şekilde ifadeyle, sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı artırıldığında gelir eşitsizliği azalmaktadır. Bunun nedeni, sağlık hizmetlerinin kamu tarafından sağlanması ile yoksul kesimin (daha çok sosyal güvenlik sistemine dahil olan ve genel sağlık sigortası kapsamında bu hizmetten yararlanan) daha düşük maliyetle sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesidir.

Modelde yer alan diğer bağımsız değişkenlerden iç faiz ödemelerinin payı bir birim yükseldiğinde gini katsayısı 0,0024 artmaktadır. Enflasyon oranı bir birim arttığında gini katsayısı 0,00025 yükselmektedir. İç faiz ödemelerinin payındaki artışlar ve enflasyon oranındaki yükselmeler gelir dağılımında eşitsizliğe neden olabilmektedir. Faiz gelirlerinden daha çok yüksek tasarruffa sahip üst gelir gruplarının faydalanması, buna karşın faiz giderlerinin toplumun tümü üzerinden alınan vergilerle finansmanı nedeniyle faiz giderleri (iç faiz ödemeleri) üst gelir grupları (zenginler) lehine sermaye transferine neden olmaktadır. Bunun sonucunda gelir dağılımı bozulmaktadır. Ayrıca, enflasyon sonucu gelirini artıramayan ücretli kesim ile genellikle enflasyona uyum gösteren sermaye sahipleri arasında emek aleyhine sermaye sahipleri lehine bir durum ortaya çıkmaktadır. Sermaye sahipleri reel faizli iç borçlanma senetleriyle gelirini muhafaza edebilirken, sabit ücretli kesimin enflasyon karşısında reel geliri azalmaktadır. Bunun neticesinde gelir dağılımı bozulabilmektedir.

SONUÇ

Türkiye’de bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça, hem istihdam edilme olanakları, hem de elde ettikleri yıllık toplam gelir düzeyinin ortalama olarak arttığı görülmektedir. Bu nedenle, kamu harcama politikaları belirlenirken daha çok yoksul (alt gelir gruplarının) kesimin faydalanacağı (gelir dağılımını iyileştirici) şekilde düzenlenmesi önemlidir. Türkiye’de genel olarak kamu eğitim harcamalarının yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Ancak, harcamalardaki artışın, gelirin daha adil dağılılabilmesi açısından pozitif yönde

işleyebilmesi için eğitim hizmetinden daha çok yararlanan kesimin alt gelir gruplarında yer alan bireylerden olması gerekmektedir. İlk, orta ve lise düzeyinde eğitimin zorunlu olması, toplumun bütün bireyelerine eşit denebilecek şartlarda fırsat sağladığı kabul edilebilir. Bunun yanında, yükseköğretimden/üniversitelerden (yararlanma-dileyene olduğu için) daha çok eğitime yüksek bütçe ayırabilen üst gelir gruplarındaki bireyeler faydalanmaktadır. Son dönemlerde Türkiye’de birçok kamu üniversitesi açılması ile neredeyse her kesimin lisans düzeyinde eğitim alma imkanı artmasına rağmen; kırtasiye, barınma ve ulaşım gibi cepten yapılan harcamalar dolayısıyla yoksul kesimde yer alan bireyelerin yeterince yükseköğretim kurumlarına katılımının sağlanamadığı düşünülmektedir. Bu nedenle ilköğretime yapılan harcamaların gelir dağılımına yansımaları artan oranlı iken, yükseköğretime yapılan harcamaların yansımaları azalan oranlı, başka bir deyişle gelirin eşitsiz dağılımını daha da bozmaktadır. Yani, ekonometrik modeli, çalışmanın hipotezini temel eğitim için doğrulanırken, yükseköğretim için doğrulanmamaktadır.

Üniversite eğitiminin zorunlu olmaması (dileyene sunulması), üniversite eğitimi alma noktasında bir seçicilik meydana getirmekte ve yüksek gelir düzeyinde yer alan hane halklarının çocukları (bilinçlenme ve cepten harcama imkanının yüksek olması) üniversitelere girebilmek için daha fazla şansa sahip olabilmektedirler. Bu durum, üniversitelerde yüksek gelirli ailelerin çocuklarının aşırı temsil edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle, yükseköğretim harcamaları gelir dağılımını iyileştirmekten ziyade üst gelir grupları lehine pozitif bir çarpıklık ortaya çıkarmakta ve çalışmanın hipotezi yükseköğretim harcamaları açısından doğrulamamaktadır. İlave olarak, üniversite eğitime daha fazla bütçe ayırabilen yüksek gelir gruplarındaki ailelerin çocuklarının daha kaliteli eğitim veren vakıf (özel) üniversitelere yönelmesi ve de aldıkları eğitim ile daha iyi bir mesleğe sahip olabilmeleri dolayısıyla gelir dağılımının onlar lehine işlemesi de muhtemeldir.

Son yıllarda, Türkiye’nin toplam eğitim harcamalarının GSYH’ya oranında bir artış görülse de (kamusal eğitime-temel ve zorunlu eğitime daha fazla kaynak ayrılmasının eşitsizliği azaltıcı etkisi açıktır) OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu ülkelerin gerisinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında, yoksul kesiminde yer alan fertlerin eğitim düzeyinin artırılmasına (ve daha kaliteli eğitim) olanak sağlanarak, gelir dağılımı çarpıklığı ile mücadele edilebilmesi için yapılan kamu harcamalarının eğitim kurumlarından çok bireyelerle yönelik olması gerekmektedir. İlave olarak da, eğitim harcamaları ile gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için Sundrum (1992)’un söylediği gibi, eğitim imkanları bireyelerle eşit şekilde dağıtılmalı ve farklı eğitim seviyelerine sahip bireyeler arasındaki ücret uçurumları asgari düzeye indirilmelidir.

Ayrıca, yapılan kamu harcamalarının sadece çıktı miktarında artışa sebep olması yeterli olmamakta, aynı zamanda etkin olması gerekmektedir. Bir anlamda yapılacak olan kamu harcamaları hedeflenen faydalanıcılara ulaştırılmalıdır. Örneğin, eğitime yönelik kamu hizmetlerine yoksul kesimin erişimi kolaylaştırılarak (cepten harcamaları sübvansedecek mekanizmalar ile) daha çok faydalandırılması sağlanmalıdır. İlave olarak, Türkiye’nin *Gini katsayısına* bakıldığında geçmişe göre bir düzelme görülse de OECD ortalamasının üstünde olması hala eşitsiz bir gelir dağılımına sahip

olundugunu göstermektedir. Bu görece iyileşmenin, gelir artışıyla daha yakından ilgili olduğu ifade edilebilir. Eğitimin, özellikle de yükseköğretim imkânlarındaki genişlemenin ve bu kurumlara ayrılan paydaki artışın etkisi ise daha uzun bir zaman diliminde gözlemlenebilir. Bu etkiyi kısa sürede ve yüksek düzeyde elde etmek için, düşük gelir gruplarına yönelik burs programları ve kredi sistemi geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Abdul, Doucouliagos, Hristos ve Manning, Elizabeth (2013), “Does Education Reduce Income Inequality? A Meta-Regression Analysis”, *Journal of Economic Surveys* (Article first published online: 19 DEC 2013), Vol. 29(2), pp.301–316, Doi: 10.1111/joes.12056
- Aksoy, Şerafettin (2011), *Kamu Maliyesi*, 4. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Altınışik, İsa ve Peker, Hasan Sencer (2008), “Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, *KMÜ İİBF Dergisi*, Sayı:15, ss.101-118, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aramlik2008/101-118.pdf>, Erişim Tarihi: 04.11.2013
- Biggs M.L. ve Dutta J. (1999) “The Distributional Effects of Education Expenditures”, *National Institute Economic Review*, July, 68-77, <http://ner.sagepub.com/content/169/1/68.short>
- Bilen, Mahmut ve Es, Muharrem (1998), “Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar” *Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu*, ss.376-399, Adapazarı, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen98.pdf>, Erişim Tarihi: 21.06.2013.
- Callan, Tim, Smeeding, Tim ve Tsakoglou, Panos (2008), “Short-Run Distributional Effects of Public Education Transfers to Tertiary Education Students in Seven European Countries”, *IZA Discussion Paper*, No. 3557, pp.1-20, <http://repec.iza.org/dp3557.pdf>, Erişim Tarihi: 23.07.2015
- Boratav K. (1991), *1980’li Yıllarda Türkiye’ de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO), İstatistikler, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmeleri, Konsolide Bütçe Dengesi (1973-2005), Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi (2000-2013), <http://www.bumko.gov.tr/TR,160/>, Erişim Tarihi: 05.06.2015
- Demery, Lionel (2003), “Analyzing the Incidence of Public Expenditure”, François Bourguignon ve Luiz A. Pereira da Silva (Ed.), *The Impact of Economic Policies on Poverty and Income Distribution*, pp.41-68, New York: World bank and Oxford University Press.
- Devarajan, Shantayanan ve Shaikh I. Hossain (1998), “The Combined Incidence of Taxes and Public Expenditures in the Philippines”, *World Development*, Vol. 26(6), pp. 963-977.

- Dumlu, Ufuk ve Aydın, Özlem (2008), “Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt. 8(1), ss.373-393.
- Eğilmez, Mahfi (01.08.2010), “Türkiye’de gelir dağılımı”, *Radikal Gazetesi*, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfi_egilmez/turkiyede_gelir_dagilimi-1011114, Erişim Tarihi: 23.05.2014
- Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan (2004), *Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması*, 15. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Eurostat, Gini Coefficient of Equivalised Disposable Income (source: SILC), <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Eurostat, Statics Explained, Government Expenditure on Education - 2012 Results, http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Government_expenditure_on_education_2012_results
- Gregorio, Jose’ De ve Lee, Jong-Wha (2002), Education and Income Inequality: New Evidence from Cross-Country Data”, *Review of Income and Wealth*, Vol.48(3), pp.395-416.
- Hashimoto, Keiji ve Heath, Julia A. (1995), “Income Elasticities of Educational Expenditure by Income Class: The Case of Japanese Households”, *Economics Of Education Review*, Vol.14(1), pp.63-71.
- Hazine Müsteşarlığı (HM), Veri Dağıtım Sistemi, Bütçe Verileri, <https://hmvds.hazine.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 05.06.2015
- James E. Ve Benjamin G. (1986) “Educational Distribution and Income Redistribution through Education in Japan”, *The Journal of Human Resources*, Vol.22(4), pp.469-489 <http://www.jstor.org/stable/145693>, Erişim Tarihi: 05.02.2013
- Jurado, Antonio, Perez-Mayo, Jesus ve Pedraja, Francisco (2015), “The Impact of Public Services Expenditure on the Spanish Income Distribution”, *Soc Indic Res*, pp.1-25, DOI 10.1007/s11205-015-0957-y
- Karim, Rezaul Mohammad (2015), “Public Education Spending and Income Inequality in Bangladesh”, *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol.5(1), pp.75-79.
- Kirmançoğlu, Hülya (2011), *Kamu Ekonomisi Analizi*, 3. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Lustig, Nora (2015), “Government Spending on Education and Health: Evidence from Thirteen Developing Countries in the Commitment to Equity Project”, *CEQ Working Paper*, No. 30, pp.1-30.
- Martinez-Vazquez, Jorge, Vulovic, Violeta and Moreno-Dodson, Blanca (2014), “The Impact of Tax and Expenditure Policies on Income Distribution: Evidence from a Large Panel of Countries”, *Hacienda Pública Española/Review of Public Economics*, Vol.200-(4/2012), pp.95-130.

- Meerman, Jacob (1979), “*Public Expenditure in Malaysia: Who Benefits and Why*”, New York: Oxford University Press.
- Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2014/15, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2014_2015.pdf
- Paternostro, Stefano, Rajaram, Anand ve Tiongson, Erwin R. (2007), “How Does the Composition of Public Spending Matter?”, *Oxford Development Studies*, Vol.35(1), pp.47-82.
- OECD (2014), Education at a Glance 2014: OECD Indicators, OECD Publishing, <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>, <http://dx.doi.org/10.1787/888933117212>.
- OECD.Stat.Extracts, Income Distribution and Poverty (2012), <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=IDD>
- Selowsky, Marcelo (1979), “*Who Benefits from Government Expenditures?*”, Published for the World Bank Oxford University Press, World Bank, Washington D.C.
- Sundrum R.M. (1992), “*Income Distribution in Less Developed Countries*”, Routledge, London and New York.
- Sylwester, Kevin (2002), “Can education expenditures reduce income inequality?”, *Economics of Education Review*, Vol.21, pp.43–52.
- Şener, Orhan (2006), *Kamu Ekonomisi*, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Turhan, Salih (1974), “Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı”, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, Cilt.23, ss.265-279. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuamk/article/view/1023014823/1023014034>, Erişim Tarihi: 21.07.2015
- TÜİK (2008), Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi – 6, Ankara.
- TÜİK (2011), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010, Haber Bülteni, Sayı: 8661, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8661>, Erişim Tarihi:10.05.2015
- TÜİK (2014), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2013, Haber Bülteni, Sayı: 16083, <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=16083>, Erişim Tarihi:10.05.2015
- TÜİK (2015), Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 05.06.2015
- Ünsal, Erdal M. (2011), *Makro İktisat*, 9. Baskı, Ankara, İmaj Kitabevi.
- Younger, Stephen D. (1999), "The Relative Progressivity of Social Services in Ecuador", *Public Finance Review*, Vol.27 (3), pp.310-352.
- Yüce, Mehmet (2002), “Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”, *Bilig*, Cilt.23, ss.1-38.
- Wilson, Kathryn, Lambright, Kristina ve Timothy M. Smeeding (2004), “School Finance, Equivalent Educational Expenditure and Income

Distribution: Equal Dollars or Equal Chances for Success?”, *Center for Policy Research Working Paper*, No.62, pp.1-35. http://www.maxwell.syr.edu/uploadedFiles/cpr/publications/working_papers2/wp62.pdf, Erişim Tarihi: 24.04.2015

World Bank, GNI Per Capita, Atlas Method (Current US\$), <http://search.worldbank.org/data> , Erişim Tarihi: 11.04.2015

World Bank, Health Expenditure, Public (% of GDP), <http://data.worldbank.org/>, Erişim Tarihi: 11.04.2015

Zhang, Lei (2002), “Income Distribution and Political Economy of Allocation of Public Education Spending”, <http://web.stanford.edu/group/siepr/cgi-bin/siepr/?q=system/files/shared/pubs/papers/pdf/02-25.pdf>, Erişim Tarihi: 21.07.2015